

справи розглядалися безкоштовно. Показово, що міський уряд зобов'язаний був не затягувати хід судових справ, особливо, якщо вони були пов'язані з перебуванням підсудного у в'язниці. Наприклад, якщо довели, що така справа три строки засідань залишалась без рішення, то члени магістрату позбавлялися річної платні, на користь потерпілого, його спадкоємців або міських шкіл.

В апеляційному відношенні магістрати були підвідомчі головному суду, а з 1831 р. палатам кримінального та цивільного судів. Того ж року указом Миколи I було скасоване Магдебурзьке право в усій Україні, крім Києва, де воно зберігалось до 1835 р.

При Житомирському магістраті існував також становий опікунський орган для купецьких та міщанських вдів і малолітніх сиріт – сирітський суд. Його завданням було збереження власності у тому випадку, якщо нею володіли вдови, малолітні або особи «проматы-вающие состояние». Над такими власниками призначались опікуни, які управляли майном, за 5% з його прибутків. У сирітських судах засідали Міський Голова і два члени магістрату. До обов'язків першого входило повідомлення про вдов та малолітніх дітей, позбавлених опіки, хоча самостійно магістрат не втручався у справи, лише за проханням вдов, повідомленням голови, близьких родичів чи свояків. Призначаючи опікунів майна, суд приписував, щоб вони, за присутності секретаря міського магістрату та двох сторонніх свідків, зробили перепис всього спадку. Також до функцій цього органу входила постійна перевірка умов життя підопічного та стан його майна, про що опікун періодично звітував сирітському суду [10, 262–263]. Існували також категорії осіб, яких призначати опікунами категорично заборонялося:

- 1) ті, хто витратив власне майно, або, отримавши масток, сам не зумів ним вдало розпорядитися;
- 2) банкрути купці або міщани;
- 3) судимі або ті, хто «в явных и гласных пороках находится»;
- 4) ті, хто мав сварки з батьками дитини;
- 5) особу, «чьи суровые поступки известны магистрату».

Так само рішення сирітського суду можна було оскаржити, а затягування магістратом таких справ каралося [11, 122].

Згідно з указом Державної Ради від 9 жовтня 1837 р. «О преобразовании городского управления в городах Каменец-Подольский, Житомир и Балта» була створена міська дума, до якої перейшли основні адміністративні функції магістрату. Свою діяльність вона розпочала 20 липня 1838 р. Після відкриття думи, магістрат діяв ще деякий час. Посада президента була скасована, а її функції перебрати на себе два бурмістри [12, 26].

1840 р. скасовано чинність Литовського статуту у Волинській губ., натомість неї поширена дія російських законів. Тепер остаточно була регламентована виняткові російська мова діловодства, всі судові справи мали вирішуватися, згідно російського законодавства [13, 443]. «Положение о преобразовании судебной части в губернтском городе Житомире» від 18 вересня 1849 р. остаточно ліквідувало магістрат, передавши розгляд усіх цивільних і кримінальних справ до компетенції повітового суду.

Отже, до основних функцій Житомирського міського магістрату входили: збір податків, ведення міського господарства, розгляд судових справ, обов'язки нотаріальної установи, утримання та контроль за міською поліцією, протипожежна безпека у місті, рекрутські набори, розподіл ремісників за цехами. Основною і найважливішою для губернського правління безперечно

була функція збирання податків, які, втім, хоч і давали прибуток, проте, не перекидали видатки міста. Основні грошові надходження витрачались на утримання магістрату, поліції, рекрутські набори. Значну роль у діяльності магістрату відігравали також його судові та нотаріальні повноваження, а також опікунського станового органу.

1. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 96.
2. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 112.
3. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 114.
4. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 40.
5. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 33.
6. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 96.
7. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 23.
8. Держархів Житомирської обл., ф. 3, оп. 1, спр. 81.
9. Козут З. Російський централізм і українська автономія: ліквідація Гетьманщини, 1760–1830. – К., 1996.
10. Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗ). – Собр. I. – СПб., 1830 – Т. XX.
11. Ерошкин И.П. История государственных учреждений дореволюционной России. – М., 1983.
12. Прищепя О.П., Леонова Л.А. Міське самоврядування Дубно в умовах інкорпорації Волині до складу царської Росії: реорганізація функцій // Магдебурзькому праву у місті Дубні – 500 років: Мат. Міжн. наук. конф. – Б. м., 2007.
13. ПСЗ. – Собр. I. – СПб., 1830. – Т. XIX.

Hadadova F. O. The main activities of Zhytomyr City Magistrate (the end of the XVIII – the 40th of the XIX century). In the article are examined the main directions of the Zhytomyr city magistrate activities, its interaction with the police the orphan court and the provincial government.

Key words: council, council functions, taxes, conscription, orphans' courts

О. В. Черемісін

КУЛЬТУРА УПРАВЛІННЯ МІСТАМИ ПІВДНЯ УКРАЇНИ В КІНЦІ XVIII – НА ПОЧАТКУ XX ст.

У статті аналізується культура управління південноукраїнськими містами в кінці XVIII – на початку XX ст. Звертається увага на головні принципи муніципального управління, громадські ініціативи, адміністративну опіку. Характеризується еволюційність розвитку культури управління південноукраїнськими містами та системи муніципального управління. Зроблені висновки щодо особливостей управління південноукраїнським регіоном.

Ключові слова: міське самоврядування, муніципалітет, культура управління, Південна Україна

Головним завданням сучасного українського державотворення є радикальна зміна системи державного управління, що потребує проведення широкомасштабних реформ, основна мета яких полягає у перетворенні існуючої адміністративної системи на один із визначальних чинників прискорення соціально-економічного розвитку регіонів. Українське суспільство, забезпечуючи ефективну організацію виконавчої влади на центральному та місцевому рівнях управління, формуючи сучасну систему місцевого самоврядування, не може не враховувати як новітній світовий досвід державотворення, так і історичний, що дає змогу вивчати й аналізувати процес становлення Української держави. Управлінські відносини минулих епох не зникають безслідно, вони продовжують функціонувати в нових суспільних відносинах як успадковані управлінська культура, технологія управління, свідомість людей, суб'єктивні права та обов'язки, законність, існуючий правовий порядок тощо.

Дореволюційна історіографія з проблеми міського самоврядування досить чисельна. Незважаючи на те, що низка праць (Д. Горловський [1], А. Комарницький [2], Ю. Гессен [3], Г. Ге [4] та ін.) має публіцистичний характер, більшість із них містить широкій матеріал

щодо правових норм, основних положень «Жалуваної Грамоти» 1785 р., Міських Положень 1870 та 1892 рр. і практичної роботи органів самоврядування. У радянській історіографії в окремих роботах (Л. Веліхов [5], А. Чернов [6], М. Белявський [7] та ін.) надавалася загальна характеристика роботи органів міського самоврядування, без ґрунтовного аналізу використання різних форм міської власності окремих регіонів або міст. Це зумовлювалось упередженням негативним ставленням до буржуазного самоврядування в цілому і до його господарської діяльності зокрема.

У зв'язку з відродженням національного суверенітету, розбудовою незалежної держави і проведенням широкого спектру реформ в Україні 1990-х рр. активізувалися наукові пошуки та переосмислення історичного потенціалу українського державотворення, в тому числі й багатого історичного досвіду місцевого (міського) самоврядування (праці О. Головки [8], В. Горбачова [9], Т. Щерби [10], Л. Цибуленко [11] та ін.). Однак, не дивлячись на розмаїття досліджень щодо діяльності міського самоврядування, до сьогодні майже не розглядалися питання культури та технологій управління південноукраїнським регіоном. Відтак, метою цієї роботи є дослідження культури управління міського самоврядування Південної України кінця XVIII – початку XX ст.

На міста Півдня України система органів адміністративного управління та міського самоврядування поширилася в останнє десятиліття XVIII – перші десятиліття XIX ст. Від початку існування представники міського самоврядування намагалися бути незалежними від адміністративної влади, оскільки вважали, що коли вже почалося освоєння і заселення нового краю, то і життя має бути нове і необтяжене старими нормами і правилами. Конкуренцію цивільним органам міської влади становила адміністративна влада в особі генерал-губернаторів, військових губернаторів, цивільних губернаторів, віце-губернаторів, які прагнули підпорядкувати всі аспекти життя (а тим більше в прикордонних губерніях) власному управлінню. Військові губернатори навіть не соромилися зневажливо ставитися до міських голів, примовляючи, що військові ці міста будували і військові в них повинні бути головними керівниками [21, 15–46]. Принцип роботи міського самоврядування був проголошений в Положенні 1785 р. на децентралізованих засадах. Як показала практика, всі розуміли його по-різному.

Представники міського самоврядування вважали, що цей принцип дає їм можливість бути повністю незалежними, особливо якщо мова йде про оподаткування місцевих жителів, яке найчастіше проводилося в міру жадібності, нахабства і безпринципності співробітників муніципалітетів, і часто норми податків не відповідали чинному законодавству [16, 10–43]. На ці зловживання завжди скаржилась адміністративна влада губерній до Санкт-Петербургу. Зазначалося, що міське самоврядування обтяжує населення поборами, а оподаткування, не може і не повинно володіти якими б то не було правами і привілеями, а відтак, має знаходитися під безпосереднім і невсипущим контролем адміністративної влади губерній. При цьому використовувалися красномовні словосполучення, наприклад «ці мерзенькі, іменовані себе депутатами міських зібрань» [19, 64].

У ході перетворень перших десятиліть XIX ст. органи міського самоврядування позбулися всіх прав на самостійність (навіть бюджет міста не могли затвердити і виконати), тому стали повністю залежні від адміністративної влади губерній. Можна відзначити, що генерал-губернатори, цивільні губернатори та військові

губернатори були схильні керувати тими містами, в яких знаходилися їхні резиденції, а повітові міста віддавали на відкуп місцевому дворянству, яке і не думало займатися міськими справами. Наприклад, Новоросійський генерал-губернатори ніколи не виносили розпорядження щодо будівництва, санітарно-гігієнічного стану, питань народної освіти таким містам, як Миколаїв, Херсон, Катеринослав, Севастополь, Сімферополь, а діяли тільки в рамках м. Одеси. Натомість цивільні губернатори Херсонської, Катеринославської та Таврійської губерній намагалися не обтяжуватися справами інших міст, крім Херсона, Катеринослава та Сімферополя. У звичку і норму громадського життя увійшли казнокрадство, марнотратство міських бюджетів, апатичність настрою і роботи представників міського самоврядування. До зловживань і непорядків ставилися з поблажливістю. Неповага до діячів самоврядування дійшла до такого ступеня, що ремісники відмовлялися платити податки, а більшість міського населення взагалі не хотіла нічого чути про виборність у муніципалітет [27, 122]. Так, колишнього міського голову Одеси І. Андросова навіть убили розбійники [14, 8]. Не дивно, що все міське господарство при цьому занепадало.

Не можна сказати, що адміністрація губерній могла почувати себе спокійно. Одним з показових прикладів може бути історія у справі віце-губернатора Херсонської губ. А. Рюля і чиновників адміністрації, які відчували себе вільно, займаючись сміливо хабарництвом, але в результаті стали засудженими, так як злочинів скоїли більше, ніж заробили почесних звань [17, 2–46; 18, 3–49].

До 1840-х рр. адміністративна опіка набридла не тільки міській владі, але і керівникам губерній. Наприклад, цивільні губернатори Херсонської губ. у щорічних звітах до столиці постійно згадували, що вони обтяжені багатьма питаннями, а тут ще й міське управління безініціативне і не здатне займатися ніяким питаннями, крім навіювання і спонукання з боку губернатора [24, 46; 25, 56; 26, 58].

Громадський підйом 1850–60-х рр., хоча і був активним, але не стільки змінив життя південноукраїнських міст, скільки актуалізував міські проблеми й оживив свідомість місцевого населення. Це, звичайно, не означає, що всі стали кристально чесними і громадська справа набагато більш важливою, ніж особисті інтереси. Якщо, наприклад, до негативних рис характеру міського голови Одеси Н. Новосельського відносили чесність, відкритість, ініціативність, довіру людям, шляхетність, відданість справі [13, 16], то не складно здогадатися, які якості для громадського міського діяча вважалися позитивними.

В історіографії склалося стійке переконання про те, що період 1870–1917 рр. – це час «героїчних» зусиль органів міського управління, яке позбулося адміністративної опіки, отримало муніципальну власність, зайнялося питаннями народної освіти, пожежної справи, санітарно-гігієнічним станом міст, провели водопровід, каналізацію, електрифікацію і т. д. Зрозуміло, ніхто не заперечує позитивних заходів, що проводилися органами міського самоврядування, але їхню роль у цьому дослідники перебільшують. Оскільки проведення водопроводу, каналізації й електрики зачепило тільки центральні частини міст, а окраїни (з величезною кількістю населення) виявилися позбавленими цього задоволення, живучи з мінімумом медичного обслуговування (і при цьому санітарно-гігієнічна ситуація була вкрай важкою, тому епідемії не покидали міста навіть на початку XX ст.). Втім, південноукраїнські міста не були піонерами проведення водопроводу, каналізації й електрики. Вони провели ці блага одними з останніх,

довго вивчаючи досвід інших міст. Місцеве самоврядування зайнялося питаннями народної освіти: було відремонтовано багато шкіл і гімназій, відкриті нові, але при цьому дітей у віці 6–14 років навчалось до 20% [15, 3–20]. Органи самоврядування зайнялися розвитком духовної культури населення: були відкриті театри, громадські бібліотеки, читальні, але при цьому міські лікарні «кричали» про брак фінансування, лікарняних місць, медикаментів і багато чого іншого.

Також слід зазначити, що Південна Україна як регіон, котрий вважався межею осілості єврейського населення, отримала можливість вибирати євреїв в органи самоврядування лише за Миським Положенням 1870 р., хоч кількість їх в міських думах не перевищувала 10 осіб, а до 1913 р. скоротилася до 2–5, оскільки їхня участь у муніципалітетах не віталася. Однак при цьому херсонським муніципалітетом розпоряджався мільйонер, єврей М. Рабинович, що досить обурювало цивільного губернатора, так як його розпорядження не виконувалися. Тому він з ностальгією згадував дореформені часи, коли органи самоврядування підпорядковувалися адміністративній владі губернії (отже, в середині XIX ст. херсонські губернатори скаржилися на обтяжливість турботи про міське самоврядування, а на початку XX ст. про це вже шкодували) [20, 2–8]. Таким чином, доводилася незалежність муніципалітету від адміністрації губернії, що контрастувало з іншими регіонами, наприклад, в містах Поволжя адміністрація та міське самоврядування працювали разом і дружно [22, 180–196].

Миська інтелігенція, яка також не становила більшості в міських думах (до 1%), у другій половині XIX – на початку XX ст. прагнула просвітити громадську свідомість шляхом читання публічних лекцій, публікації літератури та звітів муніципалітетів про міське самоврядування загалом, про те, що це справа суспільна та залежить не від депутатів і членів управи, а від роботи, бажання і прагнення самих міських жителів. Інтелігенція, звичайно, зробила свою справу, населення міст просвітило, але тільки меншість, а її бажання змінити склади міських дум так і залишилися нездійсненою мрією. Більшістю голосів до складу муніципалітетів обиралися представники торгово-фінансових кіл (2/3 від загального складу), які виконували необхідні та корисні саме для них функції.

Внаслідок цього, на рубежі XIX–XX ст. у південноукраїнських муніципалітетах склалася родинно-патріархальна система управління, коли одночасно працювали батьки, сини, брати та інші родичі (в містах інших губерній така система склалася ще в кінці XVIII ст.). Усіх діячів, за ступенем вираження поглядів, можна розділити на кілька груп: 1) не цікавляться нічим (індиферентні або апатичні); 2) активні (голосно висловлювали свої погляди, але були нечисленними, тому їх вплив був незначним); 3) не задоволені або не пригодні з напрямом діяльності (ліберальні); 4) вирішували особисті питання під час влаштування громадських проблем (торгово-фінансові кола, що становили більшість (склад на 55–60% був незмінний з 1870 – до 1913 рр.)) [12, 1–23; 23, 1–2].

Помітним залишається і той факт в історіографії, що, за дослідження діяльності місцевого самоврядування, ніхто не звертав уваги на настрої та думки міських жителів з приводу управління містами. Вони не були «мовчазною більшістю», чимало писали до місцевих газет або Санкт-Петербургу, висловлюючи власну думку з багатьох питань. Дослідивши численні листи та газетні публікації, можна зробити висновок, що міські жителі не були ярами прихильниками самоврядування. Майже ніхто не вірив, що вони можуть щось змінити

або від їхньої волі будь-що залежить взагалі, чим і пояснюється низька явка на вибори (не вище 1% міського населення). Обурювалися жителі й тим, що інтереси меншості замінюються інтересами більшості, що співробітники муніципалітетів розряджаються як красуні, мало піклуючись про простих людей, творячи неподобства (майже на кожному засіданні міських дум обговорювалося, що співробітники міського самоврядування зобов'язані подавати всім жителям позитивний приклад особистою поведінкою). Однак найбільш негативною рисою для діячів муніципалітетів вважалося призначення податків, «які самовільно накладають на нас все нові, а самі розпоряджаються ними у власне задоволення». Таким чином, більшість міського населення вважала, що до міського самоврядування обираються «за горезвісним адміністративним пирогом» [12, 1–23; 23, 1–2]. Втім, опозиційних настроїв до 1917 р. у містах Півдня України так і не виникло.

Таким чином, до початку XX ст. у південноукраїнських містах не відбулося значного зростання громадської свідомості з питань роботи органів місцевого самоврядування. За період 1785–1917 рр. погляди на управління містами не вийшли за рамки, з одного боку апатичності, індиферентності, а з іншого – підприємливості та особистої вигоди. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі можуть уточнити аспекти діяльності органів міського самоврядування досліджуваного періоду.

1. Горловский Д.Н. *Итоги двадцатипятилетия Херсонского самоуправления. Краткий историко-экономический очерк города Херсона.* – Херсон, 1896.
2. Комарницкий А. *Исторический очерк общих гражданских учреждений Новороссийского края // Годичный акт в Ришельевском лицее.* – Одесса, 1849. – 21 июня.
3. Гессен Ю.И. *Городское общественное управление и евреи // Вестник права.* – 1904. – Декабрь. – Кн. X.
4. Ге Г.Н. *Исторический очерк г. Николаева при устье Ингула (1790–1890).* – Николаев, 1890
5. Велихов Л.А. *Основы городского хозяйства.* – М., 1928.
6. *Государственные учреждения России в XVIII–XIX вв. (Законодательные материалы): Справ. пос.* – М., 1960.
7. *Дворянская империя XVIII века: Основные законодательные акты: Сб. док. / Сост. М. Белявский.* – М., 1960.
8. Голово О.М. *Харківське міське самоврядування у 1893–1917 рр.: Дис. ... канд іст. наук.* – Х., 1997.
9. Горбачев В.П. *Городское самоуправление на Украине (по реформе 1870 г.): Дис. ... канд. юр. наук.* – Х., 1995.
10. Щерба Т.О. *Міське самоуправління на Правобережній Україні у другій половині XIX ст.: Дис. ... канд. іст. наук.* – К., 2001.
11. Цибуленко Л.О. *Органи самоврядування Одеси, Миколаєва, Херсона у розбудові муніципальної земельної та виробничої власності в кінці XIX – на початку XX ст.* – Херсон, 2003.
12. *Письма избирателя.* – Одесса, 1889.
13. *Обзор деятельности бывшего одесского городского головы Н. А. Новосельского.* – Одесса, 1880.
14. Галаган Н.И. *Памяти одного из общественных деятелей г. Одессы И. И. Андросова.* – Одесса, 1895.
15. *Записка о деятельности барона Н. А. Витте.* – Одесса, 1887.
16. *Держархів Херсонської обл. (далі – ДАХО).* – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 438.
17. ДАХО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 1242.
18. ДАХО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 1402.
19. ДАХО. – Ф. 14. – Оп. 1. – Спр. 952.
20. ДАХО. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 58.
21. *Исторический очерк Одессы с 1794 по 1803 гг. / Сост. А. Орлов.* – Одесса, 1885.
22. *Турин В.А. Власть и городское самоуправление в среднем Поволжье: опыт взаимодействия на рубеже XIX–XX веков.* – Самара, 2007.

23. *Наше местное самоуправление // Юг. – 1898–1914. – №№ 1–1291.*
24. *Российский государственный исторический архив (далее – РГИА). – Ф. 1263. – Оп. 2. – Д. 165.*
25. *РГИА. – Ф. 1263. – Оп. 2. – Д. 166.*
26. *РГИА. – Ф. 1281. – Оп. 4. – Д.Д. 61–88.*
27. *Материалы для составления предположений об улучшении общественного управления в городах: В 2 т. – СПб., 1863. – Т. II*

Cheremisin O.V. The culture of the management by the South Ukraine cities in the end of the XVIII – the beginnings of the XX centuries. In the given article the culture of the cities management in the South of Ukraine at the end of the XVIII – the beginnings of the XX centuries is analyzed. The great attention is paid to the major principles of the municipal management, the public initiatives, the administrative trusteeship. Is defined the evolution developments of the management culture and the systems of the municipal management. Are made the conclusions about the features of the municipale management of the South Ukraine region.

Key words: city self-management, municipality, culture of management, Southern Ukraine

Г. П. Бахов

РОЛЬ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ЩОДО ПРОМИСЛОВОГО БУДІВНИЦТВА В МІСТАХ ХЕРСОНЬСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.)

У статті розглядається питання ролі органів громадського управління та представників державної влади щодо промислового будівництва в містах Херсонської губ. у пореформений час.

Ключові слова: органи громадського управління, місцеві представники державної влади, міський земельний фонд, промислове будівництво

Зростання сучасних міст тісно пов'язане з розвитком їх промислового комплексу. Визначення ролі місцевих органів влади щодо міського промислового будівництва в Херсонській губ. у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. дозволить знайти шляхи розвитку промисловості сучасних міст Півдня України. Вивчення цього питання займались дореволюційні дослідники. Так, О. Кірпічніков, В. Надлер, О. Швенднер [1] прослідкували основні тенденції розвитку міської промисловості. Г. Горловський [2] проаналізував значення діяльності органів громадського управління для економічного розвитку міста. У радянській історіографії діяльність місцевих органів влади залишилась поза увагою. Частково це питання висвітлено й сучасними науковцями, зокрема у колективній монографії, за редакцією В. Станко – «Історія Одеси» [3], працях П. Герлігі [4], Ю. Крючкова [5], В. Пиворовича [6], В. Петракова, В. Машковцева [7]. Л. Цибуленко [8] проаналізувала ефективність використання органами громадського управління міського земельного фонду. Загалом, питання ролі місцевих органів влади щодо міського промислового будівництва в Херсонській губ. пореформеної доби є маловивченим. У цій статті автор ставить за мету його розв'язати.

Основними містами Херсонської губ. у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. були Одеса, Миколаїв, Херсон і Єлизаветград. Під поняттям «промислове будівництво» ми розуміємо процес створення нових промислових підприємств приватними особами, скарбницею та громадським управлінням на міській території. Місцеві органи влади були представлені органами міського громадського управління – міськими думами, управою та місцевими урядовими посадовцями. Після міської реформи 1870 р., міські думи отримали самостійність у вирішенні господарських питань. Відповід-

но до Міського положення 1892 р., контроль місцевих представників державної влади за органами громадського управління посилювався, але повноваження останніх залишились незмінними.

Після скасування кріпосного права в Російській імперії 1861 р., розвиток капіталістичних відносин прискорився, що стимулювало міське промислове будівництво. В більшості підприємства були приватними. Для створення нових виробництв необхідна була територія у межах міста. До проведення реформи громадського управління Одеси 1863 р. та міської реформи 1870 р., питання відведення земельних ділянок у межах міста вирішували місцеві державні посадовці. У пореформений період міські думи, отримавши право власності на міський земельний фонд, самостійно приймали відповідні рішення. Рішення органів громадського управління з питань використання міської землі затверджувались місцевими представниками державної влади, після введення в дію Міського положення 1892 р. постанови дум з питань відчуження нерухомого майна у приватну власність затверджував міністр внутрішніх справ [8, 20]. У 1911 р. держава посилила контроль за продажем земельних ділянок. Відповідні постанови детально розглядались та затверджувались губернатором [9, 64]. У міському промисловому будівництві пріоритетними для держави були підприємства з переробки сільськогосподарської продукції. Відповідно до циркуляру Міністерства внутрішніх справ (МВС) від 14 грудня 1884 р., у разі відмови громадським управлінням видати приватній особі дозвіл на спорудження у межах міста підприємства з переробки зернової продукції, губернатор мав право вплинути на це рішення і видати дозвіл [10, 178].

Для вирішення господарських завдань, з метою збільшення прибуткової частини міського бюджету, органи громадського управління розробляли проекти створення міських підприємств, що знайшло підтримку з боку держави. У циркулярі МВС від 22 жовтня 1896 р. зазначалося, що міські громадські управління для створення власних виробництв мали відмовитись від залучення приватного капіталу, головним джерелом фінансування визначались прибутки від уже існуючих виробництв, що належали місту, а також державні позики [8, 64]. Першими такими міськими підприємствами стали скотобійні. Питання будівництва громадських боєнь у містах Новоросійського краю та Бессарабії було схвалене державою ще 1871 р. [11, 1–9]. Цього вимагала необхідність покращення санітарного стану в містах.

В Одесі до проведення реформ громадського управління дозволи для будівництва на орендованій землі приватних виробництв видавав градоначальник [12, 1–3]. У пореформений період одеська міська дума відводила місця для будівництва промислових підприємств на умовах оренди, але земля на околицях часто продавалась у приватну власність з публічних торгів [13, 1–3]. Протягом другої половини ХІХ – на початку ХХ ст. в Одесі, на міській території збудовано приватні підприємства різних профілів, але передусім – виробництва з переробки продуктів рослинництва [14, 1–4], тваринництва [15, 1–2], обслуговування суден [16, 1–5], механічні [17, 58], чавунно-ливарні [18, 1–17], металообробні [19, 1–14], деревообробні [20, 1–5] та підприємства з виготовлення будівельних матеріалів [21, 1–34]. Виробництва різнилися за розмірами та об'ємами виготовленої продукції. Найбільшим приватним підприємством був цукрорафінадний завод, збудований Олександрівським товариством 1879 р. Першим значним машинобудівним виробництвом були казенні головні майстерні Південно-Західної залізниці, створені